

УДК 378.147:615-051(477)

DOI 10.33251/2522-1477-2020-8-152-160

ШОЛОЙКО Наталія Василівна,

кандидат фармацевтичних наук, доцент кафедри організації та економіки фармації Національного медичного університету імені О. О. Богомольця
ORCID 0000-0002-5083-7218

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті в загальноосвітньому й національному контекстах зростання вимог до якості освіти фахівців сфери фармації на фоні усвідомлення загалом низького рівня культури здоров'я населення України в обставинах світової пандемії та пов'язаного з нею карантину актуалізовано історичні аспекти педагогічної спадщини професійної підготовки фармацевтів загалом і формування їхньої організаційно-управлінської культури зокрема. Метою статті обрано історико-ретроспективне виявлення особливостей підготовки фахівців для фармацевтичної сфери в Україні в основні історичні періоди її становлення, висвітлення закономірностей розвитку в загальному контексті професійної медичної освіти та з'ясування обставин виникнення провідних освітніх ознак організаційно-управлінської культури представників різних професій у фармації.

Доведено, що в попередні історичні періоди розвитку галузі універсальними освітніми ознаками організаційно-управлінської культури фармацевтів були: відповідний освітній рівень, який рухався від елементарної грамотності у XVII–XVIII ст. до початкової чи загальної середньої освіти на початок XIX ст. та до початкової чи загальної університетської підготовки на рубежі XIX–XX ст.; забезпечення формування і розвитку фахівця аптечної справи на засадах фактичної дуальності, освіти, коли знання і досвід отримували на робочому місці; набуття навичок благодійності, коли аптечну справу розглядали не лише як засіб вигоди і прибутку, а і як сферу громадської діяльності з надання безкорисливої допомоги суспільству з охорони здоров'я.

Ключові слова: професійна освіта, майбутні фармацевти, організаційно-управлінська культура, періоди підготовки фахівців фармації, освітні ознаки професійної культури фармацевтів.

Постановка проблеми. Фармацевтичний сектор нині займає значне місце в економіці України і в останні роки демонструє динамічне зростання темпів розвитку. Концепція розвитку фармацевтичної галузі як невід'ємного складника системи охорони здоров'я визначила пріоритетні напрями національної політики у фармацевтичній сфері, зосереджені насамперед на виконанні завдань, пов'язаних із забезпеченням населення України якісними, ефективними, безпечними лікарськими засобами [14]. Провідну роль у реалізації завдань розвитку вітчизняної фармацевтичної галузі відведено фармацевтичній промисловості, продукція якої утримує основні позиції на українському фармацевтичному ринку і впевнено виходить на зарубіжні ринки, що пов'язане з постійним упровадженням на підприємствах міжнародних норм та стандартів Належної виробничої практики (GMP) [13]. Водночас реалізація вимог GMP на фармацевтичних підприємствах має здійснюватися кваліфікованим персоналом, який розробляє і впроваджує сучасну систему забезпечення якості лікарських засобів, що зумовлює пошук якісно нових підходів до підготовки висококваліфікованих фахівців для індустрії. Фармація нині має гостру потребу в забезпеченні кадрами, які володіють фундаментальними знаннями як у галузі хімії, фізики, біології, інших спеціальних дисциплін, так і професійною культурою на засадах наукового менеджменту та менеджменту

якості лікарських засобів, правил та норм GMP стосовно фармацевтичних розробок, промислової технології лікарських препаратів.

Тому сьогодні в умовах загальної модернізації галузі професійної освіти важливо переглянути концептуальні засади забезпечення ефективної підготовки майбутніх фармацевтів, до яких першочергово належать надбання історичного досвіду формування фахівців.

Для оптимізації пошуків у сфері вдосконалення організації навчального процесу та професійної підготовки перед освітньою системою України постає завдання звернення насамперед до історичної педагогічної спадщини підготовки фармацевтів. Вивчення й аналіз історико-педагогічних джерел дасть змогу визначити ті переваги в історичному розвитку цієї підготовки, які сприятимуть подальшому вдосконаленню освітньої теорії та практики, особливо з питань формування організаційно-управлінської культури майбутніх фармацевтів.

Отже, актуальність історико-ретроспективної оцінки фахової підготовки майбутніх фармацевтів зумовлена низкою чинників: зростанням вимог до якості освіти фахівців, особливо в контексті входження у світовий та європейський освітній простір, і водночас тим, що рівень культури здорового способу життя населення залишається вкрай низьким, що висвітлили обставини нещодавньої пандемії і карантину, пов'язаного з ними. Системна оцінка історичного досвіду різних регіонів країни сприятиме кращому усвідомленню традиційних аспектів підготовки майбутніх фармацевтів до прийняття ефективних та відповідальних управлінських рішень у галузі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасна фармація – це медико-соціальний комплекс, який глибоко зачіпає всі сторони життя людини і суспільства. Будучи складною соціально-економічною системою і специфічним сектором галузі охорони здоров'я, вона має виконувати найважливішу соціальну функцію – збереження та поліпшення здоров'я населення внаслідок надання висококваліфікованої фармацевтичної допомоги [7; 8]. Ця функція належним чином реалізується в межах фармацевтичної практики, зокрема в аптеках шляхом персональної діяльності фармацевтичних фахівців, які покликані забезпечити громадян і лікувально-профілактичні заклади усім асортиментом лікарських засобів і виробів медичного призначення. У останнє десятиліття різним аспектам фармацевтичної допомоги населенню присвячено чимало досліджень відомих вітчизняних учених; до них відносимо наукові праці Д. Волоха, Л. Гали, Л. Галій, Б. Громовика, О. Гудзенка, А. Зіменковського, І. Зупанця, А. Котвицької, А. Немченко, Г. Панфілової, Б. Парновського, М. Пономаренка, О. Посилкіної, Р. Сагайдак-Нікітюк, М. Сятині, В. Толочка, В. Трохимчука, Г. Яцкової та ін. У процесі історико-ретроспективного аналізу комплексу досліджень з проблеми з'ясовано, що окремі питання розвитку підготовки фармацевтів на загальному тлі становлення медичної науки та освіти розкрито в працях М. Пирогова, В. Разумовського, В. Флоринського; серед досліджень історії університетської медичної освіти виокремлюємо роботи М. Володимирського-Буданова, С. Стажинського, Л. Фінкеля; аспекти розвитку медичної науки висвітлює Я. Ганіткевич у праці, присвяченій визначним українським лікарям першої половини ХХ ст.; опубліковано низку праць з історії розвитку охорони здоров'я населення в окремих регіонах України (С. Генік, О. Рябишенко та ін.) [9].

Історію розвитку вищої медичної освіти і науки досліджував І. Шапіро, процес розвитку середніх медичних закладів освіти – С. Якушевський, подібній проблематиці періоду радянської України присвячено наукові роботи А. Яворської; професійну медичну освіту на західноукраїнських землях у другій половині ХVІІІ – 30-х рр. ХХ ст. осмислено в наукових дослідженнях Л. Клос; розвиток медичної освіти на Волині у ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. вивчала І. Круковська; система допрофесійної підготовки в ліцях медичного профілю стала предметом наукового зацікавлення Я. Цехмістера.

Історичним аспектам підготовки фармацевтичних кадрів приділено увагу в дослідженнях І. Губського, Б. Парновського, О. Заліської, А. Немченко, З. Мнушко, М. Пономаренко, М. Слабого та ще багатьох уених. Так, у вітчизняній фаховій літературі, що висвітлює історію обраної проблеми, вагомою є монографія І. Губського «Аптечна справа в СРСР», у якій з

позиції досвіду організатора цієї справи вперше проведено глибокий аналіз проблеми атестації аптечних працівників та надання їм кваліфікаційних категорій; фармацевтичну справу розглянуто М. Сятинію в монографії «Історія фармації» як одну зі складових історико-цивілізаційних епох і деталізовано в сучасному постіндустріальному контексті цифрових та інтернет-технологій розвитку суспільства [11]. Значущим аспектом цих розвідок стало те, що, висвітлюючи історію цілительства з найдавніших часів до сучасної епохи, відомі дослідники надають уваги розвиткові знань, скерованих на пошук та вдосконалення лікознавства, рекомендують враховувати надбання досвіду видатних організаторів науки і практики фармації попередніх поколінь. Значущим нормативним аспектом обраної проблеми вважаємо також те, що певні історичні надбання відображені в сучасних документах: основні вимоги до студентів та фармацевтичних працівників викладені в Кодексі поведінки фармацевтичного працівника, прийнятому на першому з'їзді Фармацевтичної асоціації України (1998 р.); Етичному кодексі фармацевтичного працівника» (2007 р.); Етичній декларації поведінки фахівців, зайнятих у сфері створення, виробництва, обігу, промоції та реклами лікарських засобів (2007 р.); Кодексі промоційної етики (2007 р.) тощо.

Проте переконані, що історико-педагогічних досліджень з підготовки фармацевтичних кадрів управлінню персоналом аптечних організацій, розвитку їхньої організаційно-управлінської культури проведено недостатньо, тому необхідним вважаємо дослідження й систематизацію історичних особливостей організації перебігу процесу підготовки фармацевтів у тих навчальних обставинах, які були специфічними для кожної епохи, та з'ясування можливостей використання кращих надбань цього досвіду для формування організаційно-управлінської культури фахівців у сучасних умовах.

Мета статті передбачає історико-ретроспективне виявлення особливостей підготовки фахівців для фармацевтичної сфери в Україні в основні історичні періоди її становлення, висвітлення закономірностей розвитку в загальному контексті професійної медичної освіти та з'ясування обставин виникнення провідних освітніх ознак організаційно-управлінської культури представників різних професій у фармації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз розлогого комплексу праць уможливив висновок про те, що становлення фармації як специфічної професійної сфери в Україні почалось у XVIII столітті було пов'язане зі станом економіки та культури того часу, проте існували і в подальшому періоди, коли цей розвиток пригальмовувався у зв'язку з недостатньою кількістю професійно підготовлених фармацевтичних кадрів [12].

У роботах І. Губського [3; 4], М. Сятині [11], І Чекмана [12] знаходимо дані про те, що в Російській імперії ще у 1797 р. було створено лікарняні управи при губернських адміністративних апаратах, які регулювали питання організації медичної допомоги з обслуговування населення, надання швидкої медичної допомоги, боротьби з епідеміологічними захворюваннями; для нас важливим є те, що на лікарів були покладені обов'язки заготівлі лікарських трав. У той період у лікарів були «лікарські помічники» (1- 2 особи) – люди без спеціальної освіти, яких лікарі навчали способам приготування ліків і виконанню простих лікарських призначень. У XVIII ст., за даними дослідників, було створено перші аптеки: 1709 р. – гарнізонна аптека, а у 1728 р. – перша приватна аптека (Київ-Поділ); 1811 р. – друга приватна аптека на Печерську, яку в 1836 р. перенесли на Хрещатик. Першими земськими та приватними аптеками поза м. Києвом в Україні стали: в Умані та Чигирині (1795 р.); Олександрівці на Київщині (1797 р.); Шполі та Черкасах (1800 р.); Немирові та Кам'янцеві-Подільському (1801 р.); Голованівську (1828 р.); Полонному (1835 р.); Кременчуці (1839 р.) [2]. Приватними аптеками, наприклад, Подільською, за 1835 рік було видано 295 зареєстрованих рецептів, у 1836 р. – 663 рецепти [3; 4]. Дослідники акцентують: рецепти писали латиною, вагу інгредієнтів позначали в «грнах», «драгмах» і «унціях»; ціни на ліки встановлювалися власниками аптек і були досить високими, інколи надзвичайно дорогими й недосяжними для основної маси населення. Специфічними у професійній лексиці як одному з елементів організаційної

культури стали записи: «Для ясновельможного пана»; «Для мадам і для дитини ясновельможного пана». Відносно професійного забезпечення аптек, то їх власники навіть на початку ХХ століття лише на третину були фаховими фармацевтами; здебільшого це були купці, маклери, відставні офіцери; аптеками володіли дружини (жінки) фармацевтів, лікарі, міщани, товариства кам'яновугільного та залізничного виробництва, адже головною ідеєю аптечного ремесла був прибуток [3; 4; 11; 12].

У роботах Ю. Григорук [2] знаходимо дані про те, що в XVII–XVIII ст. виникла необхідність в нормовпорядкованій організації в Україні спеціальних закладів для збору, зберігання, переробки сировини та трав, необхідних для виготовлення лікарських засобів, тому спостережено поступове розмежування фахових позицій лікаря й аптекаря, адже до цього тривалий час і аптекар, і лікар могли одночасно готувати ліки й лікувати хворих, виконуючи і лікарські, і фармацевтичні професійні функції. У подальшому на теренах сучасної Центральної і Східної України поступово відбулося розмежування сфер діяльності між особами, які готують ліки та які лікують хворих; з'явилися окремі професії (фахові позиції) з урахуванням особливостей робіт: лікарі, аптекарі, под'ячі, диштилятори, аптекарські учні, дрогісти, лікпоми. При розмежуванні функцій «лекаря» і «аптекаря» були нормативно визначені організаційні обов'язки фармацевтичних (аптечних) посад: провізора, аптекаря, магістра, гезеля (аптечного помічника), аптечного драгіста, цирульника тощо. Ці назви впродовж тривалого періоду істотно трансформувалися; окремі діють до цього часу.

Так, з аналізу основних досліджень відомо, що «аптечних учнів» після 4–5-ти років роботи і надбання досвіду допускали до здачі екзаменів на звання гезеля (аптечного помічника), а ще після 2-3-х років – до екзаменів на звання провізора (табл. 1).

Таблиця 1

Поетапне введення навчання кадрів фармацевтів у XVI–XX ст. [2; 10]

№ п/п	Часові періоди, століття	Ретроспектива подій, що свідчать про впорядкування фармації як галузі та підготовку кадрів для неї
1	XVI – XVII	Створення спеціальних закладів для збору, зберігання, переробки лікарської сировини та трав.
2	XVII	Поступове розмежування функцій лікаря та аптекаря.
3	XVIII	Поява окремих фахів аптекарської сфери: «лекарі», «алхімісти», «диштилятори», «под'ячі», «цілувальники», «аптекарські учні», «дрогісти», «лікпоми», «лікознавці».
4	1736	Початок навчання ботаніці в школах. Навчання «Аптекарській науці» при аптечних «огородах» та аптеках.
5	1810	Підготовка аптечних кадрів до трьох фармацевтичних звань: гезель (аптечний помічник); провізор; аптекар.
6	1845	Введення нових правил та іспитів для отримання фармацевтичної освіти провізора.
7	1845 – 1917	Встановлення ступеня магістра фармації, який діяв до 1917 р.

З 1810 року, коли на теренах України були розроблені правила здачі екзаменів на фармацевтичні звання: гезеля (аптечного помічника), провізора й аптекаря, можна говорити про виникнення певної системи професійної підготовки, перші етапи якої фактично будувалися на сучасному розумінні дуальності освіти (навчання у процесі набуття професійного досвіду на робочому місці). У 1845 році було введено нові правила екзаменування медичних (фармацевтичних) працівників, у відповідності до яких аптечні учні повинні були мати шкільну освіту в обсязі 4-х класів чоловічої та 6-ти класів жіночої гімназії

[10]. Після отримання фармацевтичного звання «аптекарьського помічника» необхідним був 3-х річний стаж на професійних позиціях «аптекарьського учня», й успішна здача спеціального екзамену в університеті; аптекарьський помічник після 3-х років роботи в аптеці на цій посаді міг вступити на двох річні курси при медичному факультеті університету та здати екзамену на провізора.

У Західній Україні в 1773 р. у Львові було організовано «Collegium medicum» – школу для підготовки лікарів, акушерок та аптекарьів; у 1784 р. вдруге відбулося відкриття медичного факультету Львівського університету, на якому було встановлено чотирирічний термін навчання. Після закриття Львівського університету (1805 р.) медичну освіту можна було здобути в медико-хірургічній та акушерській школах, де існувала фармацевтична лінія освіти [6].

У досліджуваній період в Україні діяли: Товариство київських лікарів, засноване в 1840 р., Товариство одеських лікарів (1849 р.), Студентське наукове товариство (1881 р.) при Київському університеті, Фізико-медичне товариство при Київському університеті (1896 р.), Психоневрологічне товариство (1897 р.), Товариство дитячих лікарів (1900 р.), Хірургічне товариство (1908 р.) та ін., які опікувалися питаннями якості ліків та підготовки фармацевтів. Створено було також благодійні організації, зокрема «Біла ромашка», «Крапля молока». При Львівському університеті діяло «Львівське фармацевтичне товариство» (1891 р.), Товариство «Друзів здоров'я» (1894 р.), що в 1903 р. було перейменоване на Гігієнічне товариство. З 1897 р. при Науковому товаристві імені Т. Шевченка (НТШ) працювала математично-природничо-лікарська секція. У 1898 р. у Львові було створено Лікарську комісію НТШ, яка відіграла вагомий роль у розвитку української медичної науки загалом, фармацевтичної справи – зокрема [6], особливо стосовно вимог до освітнього рівня фармацевтів.

У табл. 2 на основі даних проаналізованих праць систематизовано основні вимоги до освітнього рівня претендентів на кожному з етапів підготовки фармацевтичних кадрів.

Таблиця 2

Вимоги до освітнього рівня і професійного досвіду особи для отримання фармацевтичної освіти в Україні [2; 10]

№ пп	Етапи професійного розвитку фармацевта	Вимоги для отримання фармацевтичної освіти
1	<i>Перший.</i>	Чотирьохрічна шкільна освіта
2	<i>Другий.</i> Аптекарьський учень	Вступ до аптеки учнем на 3 роки з початковою шкільною освітою; особи, які мали загальну середню освіту – на 2 роки
3	<i>Третій.</i> Аптечний помічник	Аптекарьський учень на медичному факультеті університету здавав екзамен і отримував звання аптечного помічника
4	<i>Четвертий</i> Робота аптечного помічника на шляху до провізора	Після 3-річного стажу роботи на посаді аптечного помічника надавалося право вступу на 2-х річні провізорські курси при медичному університеті
5	<i>П'ятий.</i> Отримання звання провізора	Звання інколи отримували після 7-8 років роботи в аптеці; здебільшого – після 10-19 років такої роботи
6	<i>Шостий.</i> Отримання звання магістра	Вище фармацевтичне звання магістра отримувала особа, яка, окрім провізорських екзаменів, захищала дисертацію

Як бачимо з таблиці 2, для самореалізації в передбаченій професії необхідною була загальна освіта: на першому етапі – початкова шкільна чотирьохрічна освіта; на другому етапі – трьохрічна робота аптекарським учнем і повна шкільна (гімназійна) освіта. Учень в аптеці фактично був підсобним працівником з низькою заробітною платою, часто не отримував зарплати або мав навіть платити за навчання [12]. Після трьох років праці за фахом аптекарський учень мав право здати екзамен при медичному факультеті університету – і це був третій етап підготовки; після трьохрічного стажу роботи в аптеці на посаді «аптечного помічника» особа мала право вступити на провізорські курси університету; на п'ятому етапі – через 7-8 років роботи в аптеці – аптечні фахівці могли отримати звання «провізора»; для отримання звання «магістра фармації» необхідно було провізору захистити магістерську дисертацію. І. Гурський та М. Пономаренко наводять дані: в Україні у 1914 році було 758 провізорів та магістрів загалом; із них – усього 8 магістрів [3; 4; 10].

Навчання здійснювали нерідною мовою: спочатку викладали латинською та німецькою, пізніше – польською на території західноукраїнських земель та російською на території центральних і східноукраїнських земель. Підручники для навчання на медичних факультетах розробляли вітчизняні вчені, а також використовувались іншомовні джерела й переклади спеціалізованої літератури [1].

У грудні 1919 року в Україні всі аптеки були націоналізовані, через 4 місяці вони опинились знову в приватній власності, а в червні 1920 року від зруйнованих, розграбованих (із 1067 існуючих на 1913 рік) в Україні залишилося лише 660 аптек, які знову були націоналізовані. І лише у 1938 році в Україні в законодавчому порядку було визначено доцільність вищої освіти для провізорів та середньої спеціальної – для фармацевтів; пройшли гострі дискусії відносно підготовки та перепідготовки фармацевтичних кадрів [10]. Таким чином, в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. діяльність медичних організацій сприяла поширенню передового досвіду; вивчення й упровадження досягнень у фармацевтичних закладах базувалося на таких методах, як обговорення випадків із лікарської практики, обмін досвідом, ознайомлення з новими напрямками в медицині й фармакології, написання наукових праць, сприяння медичному просвітництву тощо. Варто відзначити широке залучення молоді до наукової та лікарської роботи, її участь у студентських наукових товариствах, де широко обговорювалися аспекти професійної культури майбутніх лікарів, провізорів, організаторів аптечної справи [5].

Велике значення мали народні читання на актуальні теми, присвячені проблемам боротьби з інфекційними захворюваннями, профілактиці й запобіганню хвороб, основним правилам гігієни, а також видання про згубний вплив алкоголю, надання першої невідкладної медичної допомоги, види і способи застосування ліків тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у попередні історичні періоди розвитку галузі фармації універсальними освітніми ознаками організаційно-управлінської культури фармацевтів були: відповідний освітній рівень, який рухався від елементарної грамотності у XVII–XVIII ст. до початкової чи загальної середньої освіти на поч. XIX ст. та до початкової чи загальної університетської підготовки на рубежі XIX–XX ст.; забезпечення формування і розвитку фахівця аптечної справи на засадах фактичної дуальності освіти, коли знання і досвід отримували на робочому місці; набуття навичок благодійності, коли аптечну справу розглядали не лише як засіб вигоди і прибутку, а і як сферу громадської діяльності з надання безкорисливої допомоги суспільству з охорони здоров'я.

У проведеному дослідженні не вичерпано всіх історико-педагогічних аспектів багатогранної проблеми фахової підготовки фармацевтів, зокрема, формування їхньої організаційно-управлінської культури. Подальших наукових студій потребують питання становлення й розвитку вищої жіночої медичної та фармацевтичної освіти в Україні; аналіз методик викладання окремих дисциплін з фармації; виникнення наукових шкіл при медичних університетах, науково-дослідницька діяльність викладачів і студентів відповідних навчальних закладів; зв'язки цих інституцій на міжнародному рівні, а також з науковими і благодійницькими товариствами, громадськими організаціями.

Список використаних джерел

1. Вороненко Ю. В. Нормативно-правові засади вдосконалення системи післядипломного навчання персоналу підприємств промислової фармації. Фармацевтичний журнал. 2014. № 3. С. 3–11; № 4. С. 9–16.
2. Григорук, Ю. М. Науково-практичне обґрунтування раціонального використання, підготовки та розміщення фармацевтичних кадрів: дис. ... канд. фармацев. наук: 15.00.01 / НМАПО імені П. Л. Шупика. Київ, 2016. 236 с.
3. Губский И. М., Бушкова М. Н., Яковец Н. И. Аптечное дело в Украинской ССР. Чернигов: Облтипография им. С. М. Кирова, 1958. 207 с.
4. Губський І. М. Аптечна справа в УРСР. К.: Здоров'я, 1964. 137 с.
5. Духовные аспекты практической деятельности врача и провизора / Е. Н. Гриценко и др. / ред. Е. Н. Гриценко. Львов, УАД, 2007. 192 с.
6. Кушик М. Л. Дидактичні основи фахової підготовки студентів у медичних навчальних закладах України (друга половина XIX – початок XX ст.): автореф. дис. ... канд. пед. наук. / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2009. 20 с.
7. Мнушко З. Н., Дихтярева Н. М. Менеджмент и маркетинг в фармации / под ред. З. Н. Мнушко. Харьков, Изд-во НФаУ: Золотые страницы, 2007. 360 с.
8. Менеджмент у фармації: підручник / О. Є. Кузьмін та ін. / за ред. О. Є. Кузьміна, Б. П. Громовика. Вінниця: Вид-во «Нова Книга», 2005. 448 с.
9. Повертаємо з небуття славні імена видатних науковців / М. С. Пономаренко та ін. *Науковотехнічний прогрес і оптимізація технологічних процесів створення лікарських препаратів*: наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Тернопіль, 27–28 верес. 2013. Тернопіль: Укрмедкнига, С. 280–281.
10. Пономаренко Н. С. Организационные принципы, методические основы и формы совершенствования системы последипломного обучения провизоров: дис. ... д-ра фармацев. наук: 15.00.01. К., 1990. 309 с.
11. Сятиня М. Л. Історія фармації. Львів: Вид-во «Місіонер», 2001. 660 с.
12. Чекман І. С. Історія лікознавства. Київ: Задруга, 2014. 256 с.
13. Good pharmacy practice (GPP) in community and hospital pharmacy settings. (1996). Geneva:WHO, (WHO/PHARM/DAP/96.1). 8 p.
14. Resolution ResAP (2007). 2 on good practices for distributing medicines via mail order which protect patient safety and the quality of the delivered medicine: adopted by the Committee of Ministers on 5 September 2007 at the 1003-th meeting of the Ministers' Deputies. URL: <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=11794678&Site=CM>. (дата звернення: 28.08.2020).

Reference

1. Voronenko, Yu.V. (2014). Normatyvno-pravovi zasady vdoskonalennia systemy pisliadyplomnoho navchannia personalu pidpriemstv promyslovoi farmatsii. Farmatsevtichnyi zhurnal. № 3. S. 3-11; № 4. S. 9-16. [in Ukrainian].
2. Hryhoruk, Yu.M. (2016). Naukovo-praktychne obgruntuvannia ratsionalnoho vykorystannia, pidhotovky ta rozmishchennia farmatsevtichnykh kadriv: dys. ... kand. farmats. nauk : 15.00.01. NMAPO imeni P. L. Shupyka. K., 236 s. [in Ukrainian].
3. Hubskeyi, Y.M., Bushkova, M.N., Yakovets, N.Y. (1958). Apotechnoe delo v Ukraynskoï SSR. Chernyov: Obltypohrafiya ym. S. M. Kyrova, 207 s. [in Ukrainian].
4. Hubskeyi, I.M. (1964). Apotechna sprava v URSR. K., Zdorovia, 137 s. [in Ukrainian].
5. Hrytsenko, E.N., Kulynychenko, V.L., Merezhyńskaia, E.Yu. [y dr.]. (2007). Dukhovnye aspekty praktycheskoi deiatelnosti vracha y provyzora / [red Hrytsenko E. N.]. Lvov, UAD, 192 s. [in Ukrainian].
6. Kushyk, M.L. (2009). Dydaktychni osnovy fakhovoi pidhotovky studentiv u medychnykh navchalnykh zakladakh Ukrainy (druha polovyna KhIKh – pochatok KhKh st.): avtoref. dys. kand. ped. nauk: Cherkas. nats. un-t im. B. Khmelnytskoho. Cherkasy, 20 s. [in Ukrainian].

7. Mnushko, Z.N., Dykhtiareva, N.M. (2007). Menedzhment y marketynh v farmatsyy / pod red. Z. N. Mnushko. Kharkov, Yzd-vo NFaU: Zolotyie stranytsy, 360 s. [in Ukrainian].
8. Menedzhment u farmatsii. (2005). Pidruchnyk. O. Ye. Kuzmin, B. P. Hromovyk, H. D. Hasiuk ta in.; Za red. O. Ye. Kuzmina, B. P. Hromovyka. Vinnytsia: Vyd-vo "Nova Knyha", 448 s. [in Ukrainian].
9. Ponomarenko, M.S., Soloviov, O.S., Boryshchuk, V.O. [ta in.]. (2013). Povertaiemo z nebuttia slavni imena vydatnykh naukovtsiv. Naukovotekhnichniy prohres i optymizatsiia tekhnolohichnykh protsesiv stvorennia likarskykh preparativ: nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu, m. Ternopil, 27-28 veres. Ternopil: Ukrmedknyha, S. 280-281. [in Ukrainian].
10. Ponomarenko N. S. (1990). Orhanyzatsyonnye pryntsypy, metodycheskye osnovy y formy sovershenstvovaniya systemy posledyplomnoho obucheniya provyzorov: dys. d.farmats. nauk: 15.00.01. K., 309 s. [in Ukrainian].
11. Siatynia, M.L. (2001). Istoriia farmatsii Lviv: Vyd-vo "Misioner", 660 s. [in Ukrainian].
12. Chekman, I.S. (2014). Istoriia likoznavstva K., Zadruha, 256 s. [in Ukrainian].
13. Good pharmacy practice (GPP) in community and hospital pharmacy settings. (1996). Geneva:WHO, (WHO/PHARM/DAP/96.1). 8 p.
14. Resolution ResAP (2007). 2 on good practices for distributing medicines via mail order which protect patient safety and the quality of the delivered medicine:adopted by the Committee of Ministers on 5 September 2007 at the 1003-th meeting of the Ministers' Deputies. URL: <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=11794678&Site=CM>.

SHOLOYSKO Nataliia, Candidate of Pharmaceutical Sciences, V. Associate Professor of the Department of Organization and Economics of Pharmacy of the National Medical University named after O.O. Bogomolets.

TRAINING OF PHARMACEUTICALS IN UKRAINE: HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT

***Abstract.** The article in the global and national contexts of growing demands on the quality of education of pharmacy professionals against the background of awareness of the low level of health culture of the population of Ukraine in the global pandemic and related quarantine actualizes historical aspects of pedagogical heritage of pharmacists in general and their formation organizational and managerial culture in particular. The aim of the article is historical-retrospective identification of the peculiarities of training specialists for the pharmaceutical sphere in Ukraine in the main historical periods of its formation, highlighting the patterns of development in the general context of professional medical education and clarifying the circumstances of leading educational features of organizational and managerial culture.*

It is proved that in the previous historical periods of development of the industry the universal educational features of the organizational and managerial culture of pharmacists were: the appropriate educational level, which moved from elementary literacy in the XVII–XVIII centuries. to primary or general secondary education at the beginning of the XIX century. and to initial or general university training at the turn of the XIX–XX centuries; ensuring the formation and development of a specialist in pharmacy on the basis of actual duality, education, when knowledge and experience were obtained in the workplace; acquisition of philanthropy skills, when the pharmacy business was considered not only as a means of profit and profit, but also as a sphere of public activity to provide selfless assistance to society in health care.

The study does not cover all the historical and pedagogical aspects of the multifaceted problem of professional training of pharmacists, in particular, the formation of their organizational and managerial culture. Further research is needed on the formation and development of higher women's medical and pharmaceutical education in Ukraine; analysis of methods of teaching certain disciplines in pharmacy; emergence of scientific schools at medical universities, research activities

of teachers and students of relevant educational institutions; relations of these institutions at the international level, as well as with scientific and charitable societies, public organizations.

Key words: *professional education, future pharmacists, organizational and managerial culture, periods of training of pharmacy specialists, educational features of professional culture of pharmacists.*

*Одержано редакцією: 17.09.2020 р.
Прийнято до публікації: 28.09.2020 р.*